

تحلیل راهبردی ارتقاء سطح ایمنی عرصه‌های پیراشهری با تأکید بر پدافند غیرعامل (مورد مطالعه: ناحیه پیراشهری رودبار قصران، کلان‌شهر تهران)

مجید سعیدی راد^۱، مسلم نامدار زاده^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۸/۱۲
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۹/۲۱

از صفحه ۱۱۵ تا ۱۳۴

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی
سال ششم، شماره بیست و یکم، بهار ۱۳۹۷

چکیده

پژوهش حاضر باهدف بررسی ایمنی عرصه‌های پیراشهری کلان‌شهر تهران (مجموعه رودبار قصران) با توجه به اصول پدافند غیرعامل و شناسایی و از بین بردن عوامل کاهش‌دهنده ایمنی در این ناحیه انجام‌گرفته؛ روش بررسی پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده و نوع آن کاربردی است. جامعه هدف این پژوهش مردم محلی و کارشناسان نهادهای متولی امر توسعه شهری و امور نظامی - امنیتی ناحیه مورد مطالعه می‌باشند. در این پژوهش حجم نمونه بر اساس روش نمونه‌گیری اتفاقی (۱۲۶) نفر تعیین شده است. گردآوری اطلاعات بر مبنای مطالعات اسنادی و نیز میدانی بوده و تجزیه و تحلیل اطلاعات به‌دست‌آمده با استفاده از مدل برنامه‌ریزی راهبردی SWOT انجام‌گرفته است. در نهایت یافته‌ها نشان می‌دهند که ناحیه پیراشهری رودبار قصران، از نظر سطح ایمنی و به‌کارگیری شاخص‌های پدافند غیرعامل در رابطه با عوامل برون‌زا و عوامل درونی در وضعیت نسبتاً مناسبی قرار دارد ولی همچنان با تهدیدها و ضعف‌های جدی روبه‌رو است.

کلید واژه‌ها: پدافند غیرعامل، برنامه‌ریزی راهبردی، ناحیه پیراشهری، رودبار قصران.

۱- دانش‌آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).

majid.saeidirad@yahoo.com

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

بیان مسئله

شهر یکی از زیستگاه‌های متراکم انسانی است که به دلیل حضور انسان، نیازمند ایمنی در همه ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، مدیریتی و به‌طور کلی هر نوع اقدامی است که جامعه انسانی، محیط طبیعی و مصنوع آن را بیمه کند (کامران و همکاران، ۱۳۹۰: ۵). فرآیندی که ایمنی نامیده می‌شود، ممکن است بر اساس حوزه تأثیر بحران، نوع بحران و یا حوزه اقدام برای مقابله با بحران تقسیم‌بندی شود. به‌طور کلی، بحران‌هایی که ایمنی شهری را به مخاطره می‌اندازد و شهر را تهدید می‌کنند عبارت‌اند از: عوامل طبیعی، عوامل انسانی، عوامل اجتماعی و اقتصادی، عوامل سیاسی، فرهنگی، فضایی و نظامی (پریزادی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۹۱)؛ بنابراین شناخت فضاها و عوامل مؤثر در کاهش ایمنی، مستلزم پیشگیری، آماده‌سازی و مصون نمودن محیط انسانی در مقابل هر نوع بحرانی است که برنامه‌ریزان و مدیران شهری باید به آن توجه بیشتری داشته باشند (اعتماد، ۱۳۷۱: ۲-۳). در شرایط کنونی که تعداد و نوع بحران‌ها و آسیب‌ها به‌شدت افزایش یافته، اقدامات تدافعی حتی قبل از وقوع حادثه نیز ضرورت دقت در موضوع پدافند غیرعامل را مطرح می‌سازد. پدافند غیرعامل - که بیشتر تأکید آن بر روی مدیریت پیش از بحران است - عبارت است از هر اقدام غیرمسلحانه‌ای که موجب کاهش آسیب‌پذیری و حفظ ایمنی نیروی انسانی، ساختمان‌ها، تأسیسات و تجهیزات در مقابل بحران‌های طبیعی و عامل انسانی شود (موحدی نیا، ۱۳۸۶: ۲). رعایت الزامات پدافند غیرعامل نه‌تنها در مقابل حملات احتمالی دشمن بلکه در مقابل سوانح طبیعی از اصول لازم در توسعه پایدار و ماندگاری تأسیسات و زیرساخت‌های شهر و حفظ جان و مال مردم به شمار می‌رود (کاظمی و تبریزی، ۱۳۹۴: ۱۲). پدافند غیرعامل شهری، بیش از آنکه از قاعده استحکام سازه‌ها تبعیت نماید، باید از قاعده پیشگیری و لگام اندیشه هجوم و برقراری ایمنی، پیروی نماید. با این اعتبار، باید روش‌های فرهنگی (اعتمادسازی، حس هم‌جواری و غیره)، اقتصادی (سرمایه‌گذاری‌های مشترک، ایجاد مناطق اقتصادی مشترک و غیره)، ایمنی (حفظ تعادل روابط شهری، ایمنی در مراکز تفریحی، ورزشی، معابر و غیره)، اجتماعی (تقویت پیوندهای فرهنگی، مذهبی، تأمین نیازهای رفاهی شهروندان) در پدافند غیرعامل شهری برجسته شود. (کامران و همکاران، ۱۳۹۰: ۵) در حقیقت پژوهش پیش رو سعی دارد تا با تکیه بر

معیارها و اصول پدافند غیرعامل، موضوع ایمنی شهری و شهروندان ناحیه مورد مطالعه را مورد کاوش قرار دهد و در صورت لزوم راهبردهای عملیاتی پدافند غیرعامل را در تأمین ایمنی عرصه‌های پیراشهری کلان‌شهر تهران، بیان نماید.

عرصه پیراشهری رودبار قصران به‌عنوان دروازه شمال شرق استان تهران به دلیل موقعیت استراتژیکی و جغرافیایی خاص، اتصال به جاده تهران- لشکرک، تهران- شمشک، هم‌جواری با کلان‌شهر تهران و همچنین قابلیت بالای جذب گردشگر، مهاجرپذیری و افزایش جمعیت، مهم و درخور توجه به شمار می‌رود. همچنین به دلیل ویژگی‌های خاصی که کلان‌شهر تهران و به تاسی از آن ناحیه رودبار قصران دارد مانند تغییر و تبدیل مداوم زمین‌های کشاورزی و باغی به مسکونی و ویلا توسط پایتخت‌نشینان (خانه دوم)، لرزه‌خیز بودن ناحیه، مخاطرات طبیعی همچون ریزش، رانش و زمین‌لغزش، نوسانات آب و هوایی، عدم رعایت دقیق قوانین ساخت‌وساز مسکن و وجود بافت‌های فرسوده شهری و روستایی مستعد خطر، در این ناحیه با ضعف‌ها و تهدیدهای جدی روبه‌رو هستیم؛ بنابراین به‌منظور افزایش سطح ایمنی شهروندان، واکاوی مسئله در این ناحیه دارای اهمیت خاصی است.

پیشینه پژوهش

در زمینه پیشینه موضوع، پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته است که در جدول شماره (۱) شرح داده می‌شود:

جدول شماره (۱). پیشینه پژوهش

نویسنده سال	عنوان اثر	نتایج محقق
دانشپور (۱۳۸۵)	تحلیل نابرابری فضایی در محیط‌های پیراشهری	محقق در پایان این پژوهش به این نتیجه می‌رسد که مهم‌ترین نابرابری‌های فضایی در محیط پیراشهری تهران (مشابه بسیاری از شهرهای بزرگ) را شاید بتوان در نابرابری اجتماعی-اقتصادی، کیفیت نازل زندگی، خطرات کالبدی مربوط به سکونت در مکان نامناسب و ناامن، نبود بهداشت محیط، محرومیت از انواع خدمات رفاهی - زیر بنایی و صدماتی که شیوه‌های مشکل برانگیز زیست انسان برای شرایط زیست وی و طبیعت به وجود آورده، مشاهده نمود.
اسماعیلی شاهرخت و تقوایی (۱۳۹۰)	ارزیابی آسیب‌پذیری شهر با رویکرد پدافند غیرعامل با استفاده از روش دلفی؛ نمونه موردی: شهر بیرجند	نتایج این پژوهش نشان می‌دهد تاکنون در طرح‌های شهری تهیه‌شده در سطح شهر بیرجند به مقوله پدافند غیرعامل توجهی نشده است. نمایش بهینه‌بندی آسیب‌پذیری شهر در این پژوهش این امکان را فراهم می‌آورد تا با توجه به رشد آسیب‌پذیری در هر یک از

نویسنده سال	عنوان اثر	نتایج محقق
		مناطق اقدامات لازم جهت کاهش احتمال آسیب‌پذیری آن‌ها صورت گیرد.
کامران و همکاران (۱۳۹۰)	رویکرد پدافند غیرعامل نمونه موردی: منطقه ۵ کلان‌شهر تهران	این پژوهش نشان می‌دهد، مهم‌ترین عامل ناامنی، در شبکه معابر، خیابان‌های منطقه ۵ شهر تهران، حضور اراذل و اوباش و فروشندگان مواد مخدر، با به دست آوردن (۳۵٪) از نظرات، در اولویت اول قرار امنیت و ایمنی در فضاهای شهری با گرفت.
کامران و همکاران (۱۳۹۱)	کاربرد پدافند غیرعامل در برنامه‌ریزی مسکن شهری	نتیجه‌گیری: میزان امنیت فضاها و حضور شهروندان با یکدیگر رابطه دوسویه دارند. تأمین امنیت در فضاهای شهری، به حضور بیشتر شهروندان در محیط شهری کمک می‌کند و بالطبع حضور شهروندان و ارتباطات اجتماعی نیز باعث افزایش امنیت در فضاهای شهری می‌شود.
کامران و همکاران (۱۳۹۲)	تحلیل وضعیت امنیت روستاهای مهاجرپذیر پیرامون شهری (مطالعه موردی شهرستان ورامین)	نتایج این پژوهش حاکی از آن است که تعیین طرح هندسی بنا، موقعیت بازشوها، نحوه دسترسی و پیش‌بینی فضای امن به‌عنوان فضای چند عملکردی برای هر ساختمان در زمان صلح و جنگ از جمله مؤلفه‌های بهینه معماری ساختمان و معماری بومی از منظر پدافند غیرعامل است.
پورا احمد و همکاران (۱۳۹۳)	نقش کاربری مذهبی در برنامه‌ریزی پدافند غیرعامل شهری (نمونه موردی: مساجد شهر بوکان)	نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که از نظر پراکندگی مساجد به شیوه‌ای مناسب در سطح شهر بوکان مکان‌یابی شده‌اند اما از نظر سرانه موجود برای مواقع خطر در حد بسیار پایینی قرار دارد که سرانه هر نفر برای مسجد در شهر بوکان کمتر از (۳۰) سانتیمتر است.
شماعی و همکاران (۱۳۹۴)	تحلیل فضایی آسیب‌پذیری محله‌های شهری با رویکرد پدافند غیرعامل در شهر پیرانشهر	یافته‌های این پژوهش مشخص می‌سازد به ترتیب شریان‌های حیاتی یا ضریب (۰۰۴۶۹)، مراکز مدیریت بحران و مراکز پشتیبانی مشترک با ضریب (۰۰۲۰۱)، تجهیزات شهری با ضریب (۰۰۰۸۶) بیشترین آسیب‌پذیری و مراکز نظامی با ضریب (۰۰۰۴۳) کمترین آسیب‌پذیری را به خود اختصاص داده‌اند.
رحمانی فضلی و همکاران (۱۳۹۵)	ارزیابی ایمنی فضاهای روستا-شهری با تأکید بر شاخص‌های پدافند غیرعامل	ارزیابی ایمنی فضاهای روستا-شهری یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که با وجود بستر طبیعی و انسانی مناسب، روستا-شهر اشترینان در شهرستان بروجرد و استان لرستان از نظر وضعیت شاخص‌های پدافند غیرعامل بر اساس مدل SWOT در شرایط خوبی قرار ندارد.

مبانی نظری پژوهش

مصونیت و در امان ماندن تأسیسات، تجهیزات و کاربری‌های گوناگون را ایمنی می‌گویند (حسینی امینی و پریزادی، ۱۳۸۹: ۲۱)؛ و یا به عبارتی مجموعه تمهیدات و فعالیت‌هایی که هدف آن کاهش خسارات جانی و مالی ناشی از بروز سوانح و حوادث می‌باشد را ایمنی گویند. اهداف اصلی برنامه‌ریزی شهری را می‌توان در سه مفهوم کلیدی سلامت، آسایش و زیبایی خلاصه نمود و موضوع ایمنی شهری در متون برنامه‌ریزی شهری به‌عنوان یک هدف ذکر نشده است (هیراسکار، ۱۳۸۹: ۱۵). ایمنی تنها به‌عنوان یک معیار بهینه در تعیین مکان‌های مناسب فعالیت و کاربری‌های شهری و در کنار معیارهای دیگری چون سازگاری، آسایش، کارایی و مطلوبیت به‌کاررفته است (سعیدنیا، ۱۳۷۸: ۲۳-۲۶). بر مبنای دیدگاه صاحب‌نظران توسعه، مسئله حفاظت از جان انسان‌ها، متعلقات آن‌ها و تأسیسات و تجهیزات شهری در مقابل مخاطرات طبیعی و انسانی آن‌قدر مهم است که می‌بایست یکی از اهداف اصلی برنامه‌ریزی شهری محسوب شود. در ادامه از دیدگاه برنامه‌ریزان هبیتات، ایمنی و امنیت شهری طیف گسترده‌ای از موضوعات و مسائل شهری مانند دسترسی مناسب به مواد غذایی و بهداشت و سرپناه، جلوگیری از جرم و جنایت، اثرات مخاطرات طبیعی و فن‌آوری و غیره را شامل می‌شود (هبیتات^۱، ۲۰۰۷). زنگی‌آبادی و همکاران معتقدند، ایمنی شهری می‌تواند شامل کلیه تمهیدات و اقداماتی باشد که در قالب برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت باعث حفظ جان و مال ساکنان شهرها می‌شود (زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۵)؛ بنابراین از نظر ویلیامز، لازم است که در بحث ایمنی شهری به تمامی این مسائل به‌طور سامانمند پرداخته شود (ویلیامز^۲، ۲۰۰۵: ۱-۱۳).

نواحی پیراشهری^۳

نواحی پیراشهری به عرصه‌هایی گفته می‌شود که در مجاورت با شهر قرار می‌گیرند و در برخی موارد هرچند فاصله زیادی با شهر دارند ولی در نتیجه گسترش شهر گرایی و تغییر سبک زندگی به وجود می‌آیند (یاکوینتا و درشر^۴، ۲۰۰۰: ۳-۵). این مفهوم در

1- Habitat

2- Williams

3- Periurban

4- Iaquina and Drescher

کشورهای آفریقایی انگلیسی‌زبان و در هند و استرالیا بیشتر استفاده می‌شود، در سال (۱۹۶۵) نواحی پیرامون شهر کانو در نیجریه را به‌عنوان نواحی پیراشهری تعریف می‌کردند؛ زیرا ویژگی‌های تراکمی این ناحیه، آن را از نواحی پس‌کرانه روستایی کم تراکم و هم‌چنین از بافت متراکم شهری تفکیک می‌کرد. در این تعریف، این مفهوم، بر موزاییک الگوهای کاربری زمین، قابلیت دسترسی این ناحیه به شهر، تنوع‌بخشی درآمدهای خانوار، هم‌جواری با بازارها، در دسترس بودن نیروی کار کشاورزی و امکانات اشتغال غیر کشاورزی تأکید دارد. چند دهه بعد، مفهوم پیراشهری به‌عنوان ناحیه‌ای ناهمگن با ترکیبی از ویژگی‌های روستایی و شهری دیده می‌شود. ویژگی‌های عمده این دسته از مکان‌ها عبارت‌اند از: افزایش روزافزون تراکم جمعیت، غنی از خانه‌های روستایی، آلونک‌نشینی اندک، فقدان مقررات، وجود مجادله بر حقوق تصرف زمین، تغییر ناهم‌هنگ زمین‌های کشاورزی به مسکونی، آلودگی و مسائل زیست‌محیطی، بهره‌برداری شدید از منابع، ضعف یا فقدان زیرساخت‌ها و خدمات (متقی، ۱۳۹۱: ۴۴-۴۵).

پدافند غیرعامل^۱

پدافند غیرعامل به‌عنوان یکی از مؤثرترین و پایدارترین روش‌های دفاع در مقابل تهدیدات از قدمتی به بلندی تاریخ بشر و به قدمت مبارزه و دفاع برخوردار می‌باشد. پدافند غیرعامل به‌عنوان بخشی از دفاع همه‌جانبه، سابقه‌ای طولانی در تاریخ بشر دارد. شکل‌گیری قبایل بدوی در برابر نزاع‌ها و درگیری‌ها، با پناه جستن به غارها و حفره‌ها و نیز شکل‌گیری تمدن‌های اولیه با احداث قلعه، برج، بارو و جان‌پناه در برابر تهاجمات دشمن همراه بوده است (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۰: ۵). امروزه در ادبیات توسعه با توجه به تغییر ماهیت تهدیدها، از پدافند غیرعامل تعاریف متفاوتی ارائه می‌شود.

از نظر الکساندر، هر اقدام غیرمسلحانه‌ای که موجب کاهش آسیب‌پذیری نیروی انسانی، ساختمان‌ها، تأسیسات، تجهیزات، اسناد و شریان‌های کشور در مقابل تهدیدات انسان‌ساز شود، پدافند غیرعامل خواند می‌شود (الکساندر^۲، ۲۰۰۲). از نظر شارما، پدافند عامل به معنای به‌کارگیری اقدامات و برنامه‌های آفندی و تهاجمی باهدف ممانعت دشمن از پیشروی است (شارما، ۲۰۰۳: ۳). دکتر جلالی فراهانی پدافند غیرعامل را

1- Passive Defense

۲- Alexander

شامل «تمامی طرح‌ریزی‌ها و اقداماتی می‌داند که موجب کاهش آسیب‌پذیری‌ها و افزایش پایداری و تداوم فعالیت‌های دستگاه‌ها و سامانه‌های نظام در مقابل تهدیدات خارجی شده و مستلزم به‌کارگیری سلاح نیست» (جلالی فراهانی، ۱۳۸۹: ۶۲). درجایی دیگر دکتر زیاری پدافند غیرعامل را، به کار بردن روش‌هایی می‌داند که از آثار زیان‌های ناشی از اقدامات دشمن بکاهد یا آن را به حداقل برساند (زیاری، ۱۳۷۸: ۱۳۴). از نظر مفهومی پدافند غیرعامل را به معنای دفاع در برابر تهاجم‌های نظامی دانسته‌اند. این واژه در مقابل عبارت دفاع غیرنظامی یا دفاع شهری^۱ قرار دارد و در ادبیات فنی معاصر آن را به معنای آمادگی و دفاع در برابر هرگونه سانحه - اعم از طبیعی و یا انسان‌ساز - بکار می‌برند (خواجه نائینی، ۱۳۸۸: ۱۲). در فرهنگ لغت نظامی و اصطلاحات مرتبط، پدافند غیرعامل به معنای اقدامات لازم برای کاهش احتمال و به حداقل رساندن اثرات آسیب ناشی از اقدامات خصمانه دشمن می‌باشد (وزارت دفاع آمریکا، ۲۰۰۷). هدف از اجرای طرح‌های پدافند غیرعامل کاستن از آسیب‌پذیری نیروی انسانی و مستحدهات و تجهیزات حیاتی، حساس و مهم کشور علی‌رغم حملات خصمانه و مخرب دشمن و استمرار فعالیت‌ها و خدمات زیربنایی و تأمین نیازهای حیاتی و تداوم اداره کشور در شرایط بحرانی ناشی از جنگ و بحران‌های طبیعی است. در پدافند عامل فقط نیروهای مسلح مسئولیت دارند. در صورتی که پدافند غیرعامل تمام نهادها، نیروها، سازمان‌ها، صنایع و حتی مردم می‌توانند نقش مؤثری بر عهده بگیرند (حسینی امینی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۳۲).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس هدف، کاربردی و روش مطالعه آن توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات در این آن به دو شیوه اسنادی و میدانی می‌باشد. جامعه هدف پژوهش مردم محلی، متخصصین، کارشناسان و مسئولین نهادهای متولی امر توسعه شهری و امور نظامی، دفاعی و امنیتی ناحیه (ادارات و سازمان‌های دولتی و نظامی چون سپاه پاسداران، نیروی انتظامی، شهرداری، بخشداری و غیره) می‌باشند. پژوهش حاضر می‌کوشد تا با توجه به شرایط جغرافیایی، امنیتی و نظامی ناحیه از دیدگاه متخصصین و

1- Civil Defense

2- Department of Defense

کارشناسان در رشته‌های مربوطه استفاده نماید. با در نظر گرفتن جامعه آماری پژوهش، تعداد حجم نمونه و پرسشنامه‌هایی که تکمیل و جمع‌آوری شد، به صورت کل شماری (۱۲۶) نفر و از روش نمونه‌گیری اتفاقی یا در دسترس برای انتخاب حجم نمونه و تعداد پرسشنامه‌ها استفاده شده است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های اسنادی و میدانی و نیز تعیین و تنظیم عوامل داخلی مؤثر بر ایمنی و پدافند غیرعامل ناحیه پیراشهری رودبار قصران (نقاط ضعف و قوت) و هم‌چنین عوامل خارجی مؤثر بر ایمنی و پدافند غیرعامل این ناحیه (فرصت‌ها و تهدیدها) از مدل برنامه‌ریزی راهبردی SWOT^۱ استفاده شده است، جدول شماره (۲).

جدول شماره (۲). ماتریس نشان‌دهنده برونداد نهایی مسیر تجویزی مدل SWOT

عوامل زیر کنترل سیستم برنامه‌ریزی فضایی		عوامل درونی	عوامل بیرونی
نقاط قوت: منابع، فرآیندهای تبدیل و فرآورده‌های مطلوب	نقاط ضعف: منابع، فرآیندهای تبدیل و فرآورده‌های نامطلوب	فرصت‌ها: قیود و عدم قطعیت‌های مطلوب	تهدیدها: قیود و عدم قطعیت‌های نامطلوب
(WO)	(SO)	عوامل خارج از کنترل سیستم برنامه‌ریزی	
راهبردهای انطباقی/ سازگاری (از مزیت‌هایی که در فرصت نهفته است استفاده نماییم برای جبران ضعف)	راهبردهای تهاجمی (استفاده از فرصت‌ها با استفاده از نقاط قوت)		
(WT)	(ST)		
راهبردهای محافظه‌کارانه (به حداقل رساندن زبان‌های ناشی از تهدیدها و نقاط ضعف)	راهبردهای پیشایندی (استفاده از نقاط قوت برای جلوگیری از تهدیدها)		

منبع: حق جو و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۴.

ویژگی‌های عمومی عرصه پژوهش

عرصه‌های پیراشهری ناحیه رودبار قصران در بخشی به همین نام (از شهرستان شمیرانات) در شمال شرقی کلان‌شهر تهران واقع شده‌اند. هم‌چنین از لحاظ موقع نسبی، رودبار قصران از جنوب با تجریش، از شمال با دیزین و رشته‌کوه‌های جنوبی البرز، از شرق با لواسانات و مناطق حفاظت‌شده بین رودبار قصران و شهرستان دماوند و از غرب با کوه‌های هم‌جوار بین رودبار قصران و کرج همسایه است. وسعت شهرستان شمیرانات

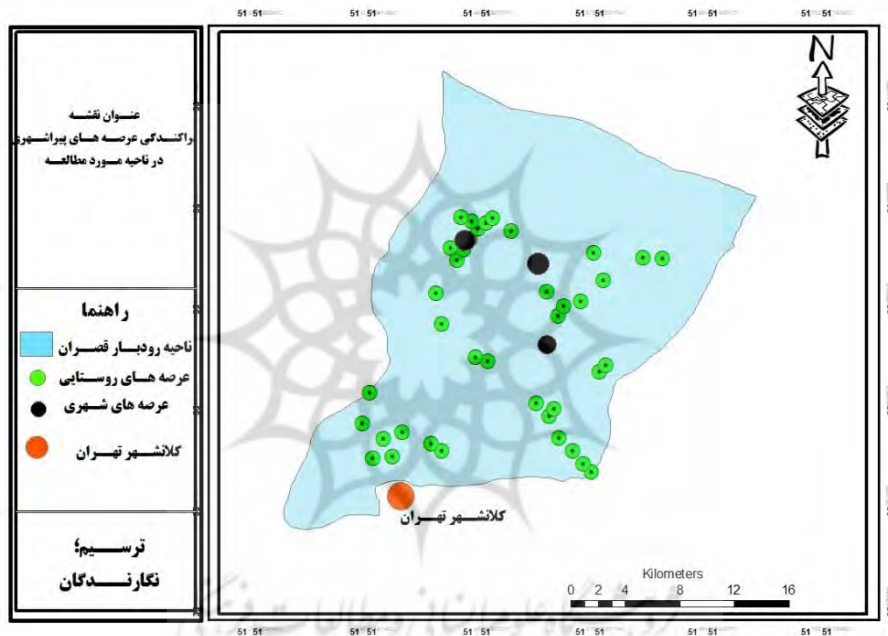
۱- به دلیل اینکه وظیفه این تکنیک شناسایی نظام‌مند عواملی است که راهبرد باید بهترین سازگاری را با آن داشته باشد و منطق تکنیک مذکور این است که راهبرد اثربخش باید قوت‌ها و فرصت‌های سیستم را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدات را به حداقل برساند از آن در این پژوهش استفاده گردیده است.

حدود (۱۱۱۱) کیلومتر مربع می‌باشد؛ که از این مساحت حدود (۵۰۰) کیلومتر مربع به رودبار قصران اختصاص دارد (جدول شماره ۳)؛ که این وسعت شامل دو شهر به نام «اوشان فشم میگون» یا شهر «قصران» و «شمشک^۱» و یک دهستان به نام «رودبار قصران» به مرکزیت روستای حاجی‌آباد می‌باشد.

جدول شماره (۳). تعداد عرصه‌های پیراشهری ناحیه رودبار قصران کلان‌شهر تهران

ناحیه	تعداد عرصه‌های شهری	تعداد عرصه‌های روستایی	وسعت ناحیه (Km ²)
رودبار قصران	۲	۱۶	۵۰۰

منبع: فرمانداری شهرستان شمیرانات، ۱۳۹۵.

نقشه شماره (۱). موقعیت عرصه‌های پیراشهری ناحیه رودبار قصران

۱- در آبان ماه سال ۱۳۹۱: روستاها، مزارع و مکان‌های سفیدستان، شمشک بالا، شمشک پایین، دربندسر، درود و جبرود از توابع دهستان رودبار قصران بخش رودبار قصران شهرستان شمیرانات با یکدیگر ادغام و از آن پس به‌عنوان شهر شمشک شناخته می‌شوند.

یافته‌های پژوهش

تحلیل عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)

از نظر مردم و کارشناسان، عوامل داخلی مهم و تأثیرگذار در ایمنی و در رابطه با پدافند غیرعامل ناحیه مورد مطالعه، (۶) نقطه قوت و (۸) نقطه ضعف بیان می‌شود (جدول شماره ۴). در بین (۶) نقطه قوت، عامل وجود مراکز مدیریت بحران (بیمارستان، شهرداری و بخشداری) در مرکز ناحیه با امتیاز (۰،۲۸) با اهمیت‌ترین عامل شناخته می‌شود. پس‌از آن، عامل پراکندگی مناسب سکونتگاه‌های شهری و روستایی در سطح ناحیه با داشتن امتیاز (۰،۲۴) قرار می‌گیرد. در بین نقاط قوت عامل شکل‌گیری شبکه معابر طراحی‌شده در سال‌های اخیر و چهار بانده کردن جاده تهران- فشم با ارزش (۰،۱۲) دارای کمترین ارزش می‌باشد و اما در بین (۸) عامل ضعف، با اهمیت‌ترین آن‌ها کمبود تجهیزات شهری مانند پمپ‌بنزین، پایانه مسافربری، آتش‌نشانی و غیره، با ارزش (۰،۱۶) می‌باشد؛ پس‌از آن، کمبود زیرساخت‌های بهداشتی-درمانی در روستاهای ناحیه رودبار قصران، با امتیاز (۰،۱۴) و درنهایت، بی‌اهمیت‌ترین نقطه ضعف نیز عدم توجه به ضوابط فنی در گسترش و ایجاد شبکه‌های ارتباطی و راه‌های ناحیه با امتیاز (۰،۰۷) ذکر شده است.

جدول شماره (۴). نقاط قوت و ضعف

شاخص	عوامل داخلی (IFE) قوت‌ها (Strengths)	ضریب	رتبه	امتیاز نهایی
S ₁	وجود مراکز نظامی و انتظامی در این ناحیه	۰،۰۶	۳	۰،۱۸
S ₂	وجود مراکز مدیریت بحران (بیمارستان، شهرداری و بخشداری) در مرکز ناحیه	۰،۰۷	۴	۰،۲۸
S ₃	تعدد کاربری‌های مذهبی و وجود اماکن فراوان متبرکه (امامزاده)	۰،۰۵	۴	۰،۰۲
S ₄	پراکندگی مناسب سکونتگاه‌های شهری و روستایی در سطح ناحیه	۰،۰۸	۳	۰،۲۴
S ₅	شکل‌گیری شبکه معابر طراحی‌شده در سال‌های اخیر و چهار بانده کردن جاده تهران- فشم	۰،۰۴	۳	۰،۱۲
S ₆	موقعیت جغرافیایی طبیعی قابل دفاع (دره جاجرود) ناحیه رودبار قصران	۰،۰۶	۳	۰،۱۸
	جمع	۱	-	۱،۲
شاخص	عوامل داخلی (IFE) ضعف‌ها (Weaknesses)	ضریب	رتبه	امتیاز نهایی
W ₁	عدم توجه به ضوابط فنی در گسترش و ایجاد شبکه‌های ارتباطی و راه‌های ناحیه	۰،۰۷	۱	۰،۰۷
W ₂	بافت‌های فرسوده متعدد در سکونتگاه‌های ناحیه	۰،۰۵	۲	۰،۰۱

۰،۰۹	۱	۰،۰۹	تغییر و تبدیل روزافزون فضای سبز و باغات و زمین‌های کشاورزی به مسکونی و خانه‌های دوم	W ₃
۰،۱۴	۲	۰،۰۷	کمبود زیرساخت‌های بهداشتی - درمانی در روستاهای ناحیه رودبار قصران	W ₄
۰،۱۶	۲	۰،۰۸	کمبود تجهیزات شهری مانند پمپ‌بنزین، پایانه مسافربری، آتش‌نشانی و غیره	W ₅
۰،۰۸	۱	۰،۰۸	ناپایداری جمعیت و مهاجرت جوانان تحصیل کرده به شهر تهران	W ₆
۰،۱۲	۲	۰،۰۶	وجود کاربری‌های مزاحم و ناسازگار در سطح ناحیه (کارگاهی، صنعتی و گورستان و غیره)	W ₇
۰،۰۸	۱	۰،۰۸	استقرار بسیاری از واحدهای سکونتگاهی در دامنه‌های پرشیب دره جاجرود	W ₈
۰،۸۴	-	۱	جمع	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶.

تحلیل عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)

از نظر مردم و کارشناسان، مهم‌ترین فرصت‌های خارجی ناحیه از منظر پدافند غیرعامل، در (۷) مورد خلاصه می‌شوند (جدول شماره ۵). مهم‌ترین فرصت در زمینه مورد بحث، امکان استفاده از رشته‌کوه البرز (ورجین) به منظور استتار تأسیسات و تجهیزات نظامی با امتیاز (۰،۳۲) می‌باشد. پس از آن، گزینه برگزاری نشست‌های تخصصی در زمینه مدیریت بحران و پدافند غیرعامل در شهرداری اوشان و فشم، با ارزش (۰،۲۸) و عامل موقعیت طبیعی مناسب ناحیه به منظور انجام رزمایش‌های نظامی با امتیاز (۰،۲۴) در رتبه سوم اهمیت قرار دارد. کم‌اهمیت‌ترین فرصت نیز عامل مجاورت با شهر تهران (تجریش)، با ارزش (۰،۰۶) می‌باشد. در بین (۷) تهدید مورد بررسی، مهم‌ترین آن‌ها، افزایش بی‌رویه ساخت‌وسازهای غیرمجاز در محدوده حریم راه، رودخانه و خطوط انتقال نیرو و از بین رفتن تأسیسات آبرسانی و خطوط انتقال برق و گاز به دلیل وقوع ریزش، رانش و زمین‌لغزش در سطح ناحیه با ارزش مشترک (۰،۱۲) بوده است. هم‌چنین، عامل لرزه‌خیز بودن ناحیه و امکان آسیب به تأسیسات نظامی و خطوط انتقال نیرو، با ارزش (۰،۱) در رتبه بعدی اهمیت و توجه قرار دارد. کم‌اهمیت‌ترین تهدید مربوط به امکان بروز بیماری‌های عفونی و از بین رفتن آبزیان رودخانه جاجرود بر اثر فعالیت گردشگری با امتیاز (۰،۰۶) می‌باشد.

جدول شماره (۵). فرصت‌ها و تهدیدها

شاخص	عوامل خارجی (EFE) فرصت‌ها (Opportunities)	ضریب	رتبه	امتیاز نهایی
O ₁	امکان استفاده از رشته کوه البرز (ورجین) به منظور استتار تأسیسات و تجهیزات نظامی	۰،۰۸	۴	۰،۳۲
O ₂	امکان گسترش فضای سبز و باغات به دلیل توپوگرافی خاص ناحیه رودبار قصران	۰،۰۴	۳	۰،۱۲
O ₃	مشارکت فعال مردم محلی در مناسبت‌های سیاسی-مذهبی	۰،۰۷	۳	۰،۲۱
O ₄	مجاورت با شهر تهران (تجربش)	۰،۰۳	۳	۰،۰۹
O ₅	استفاده از دانش بومی مردم محلی در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن و قابل دفاع ناحیه	۰،۰۷	۳	۰،۲۱
O ₆	موقعیت طبیعی مناسب ناحیه به منظور انجام رزمایش‌های نظامی	۰،۰۶	۴	۰،۲۴
O ₇	برگزاری نشست‌های تخصصی در زمینه مدیریت بحران و پدافند غیرعامل در شهرداری اوشان و قشم	۰،۰۷	۴	۰،۲۸
	جمع	۱	-	۱،۴۷
شاخص	عوامل خارجی (EFE) تهدیدها (Threats)	ضریب	رتبه	امتیاز نهایی
T ₁	افزایش بی‌رویه ساخت‌وسازهای غیرمجاز در محدوده حریم راه، رودخانه و خطوط انتقال نیرو	۰،۰۶	۲	۰،۱۲
T ₂	توپوگرافی خاص و وجود دره‌های عمیق و شیب تند	۰،۰۸	۱	۰،۰۸
T ₃	فشرده شدن بافت مسکن ناحیه به دلیل افزایش تقاضای مهاجران و گردشگران	۰،۰۷	۱	۰،۰۷
T ₄	لرزه‌خیز بودن ناحیه و امکان آسیب به تأسیسات نظامی و خطوط انتقال نیرو	۰،۰۵	۲	۰،۱
T ₅	از بین رفتن تأسیسات آبرسانی و خطوط انتقال برق و گاز به دلیل وقوع ریزش، رانش و زمین‌لغزش در سطح ناحیه	۰،۰۶	۲	۰،۱۲
T ₆	افزایش روزافزون جمعیت ناحیه در اثر مهاجرت افراد متمول پایتخت و گردشگران و در نتیجه افزایش تراکم جمعیت	۰،۰۴	۲	۰،۰۸
T ₇	امکان بروز بیماری‌های عفونی و از بین رفتن آبزیان رودخانه جاجرود بر اثر فعالیت گردشگری	۰،۰۳	۲	۰،۰۶
	جمع	۱	-	۰،۶۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶.

تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر این واقعیت است که امتیاز حاصل از ارزیابی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف‌ها) برابر (۲،۰۴) است؛ بنابراین، با توجه به اینکه جمع امتیاز عوامل قوت، (۱،۲) و جمع امتیاز نقاط ضعف (۰،۸۴) می‌باشند، توان برنامه‌ریزی بر اساس عوامل قوت و برطرف نمودن ضعف‌ها مهیا است. ارزیابی ماتریس عوامل خارجی

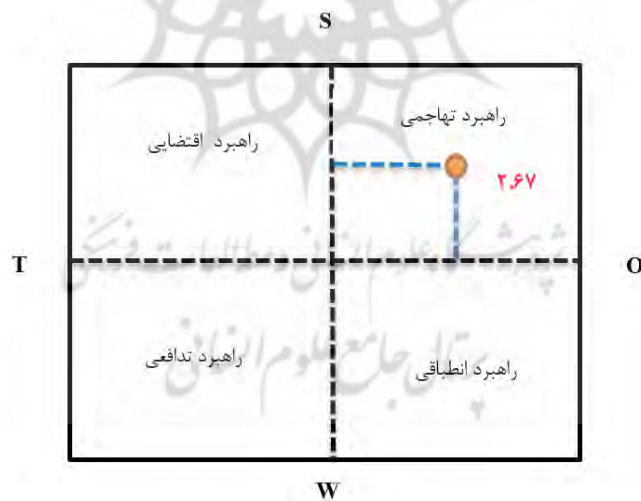
1- External Factor Evaluation (EFE) matrix

2- Indigenous knowledge

(فرصت و تهدیدها) حاکی از این است که امتیاز به‌دست‌آمده، (۲،۱) می‌باشد؛ بنابراین، با توجه به امتیاز نهایی عوامل فرصت که (۱،۴۷) و عوامل تهدید که (۰،۶۳) می‌باشند، نتیجه می‌گیریم که درزمینه موضوع موردبحث، فرصت‌ها بر تهدیدها غلبه دارند. به‌طورکلی، بهره‌گیری از این وضعیت، نیازمند راهبردهای خاص خود می‌باشد که بتوان ضعف‌ها را به حداقل رساند و با تهدیدها مقابله نمود.

تعیین استراتژی‌های مناسب

تجزیه و تحلیل عوامل درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) حاکی از این است که راهبرد تهاجمی (حداکثر-حداکثر)، با امتیاز (۲،۶۷) به‌عنوان مهم‌ترین استراتژی در این ناحیه از نظر اصول پدافند غیرعامل مطرح می‌باشد. راهبردهای انطباقی (حداقل-حداکثر)، اقتضایی (حداکثر-حداقل) و تدافعی (حداقل-حداقل)، به ترتیب با امتیاز نهایی (۸۳،۳۱)، (۱،۲)، (۱،۴۷) در رده‌های بعدی قرار دارند (شکل شماره ۱). در جدول شماره (۶)، مهم‌ترین موارد در هر راهبرد برای توسعه و پیشبرد موضوع موردبحث برای به‌کارگیری اصول پدافند غیرعامل در عرصه‌های پیراشهری ناحیه رودبار قصران بیان شده است.

شکل شماره (۱). تعیین راهبرد مطلوب ایمنی و به‌کارگیری شاخص‌های پدافند غیرعامل و ترکیب آن

جدول شماره (۶). راهبردهای تهاجمی، اقتضایی، انطباقی و تدافعی

راهبردهای تهاجمی (SO): با بهره‌گیری از نقاط قوت درصدد بهره‌برداری از فرصت‌ها برآید	راهبردهای اقتضایی (ST): برای احتراز از تهدیدها از نقاط قوت استفاده کنید.
۱. بهره‌گیری از دره جاجرود و کوه ورجین ^۱ ، جهت استتار تأسیسات و تجهیزات نظامی؛	۱. افزایش تجهیزات شهری مانند پمپ‌بنزین، پایانه مسافربری، آتش‌نشانی و غیره؛
۲. استفاده از مراکز مدیریت بحران مانند شهرداری و بخش‌داری به‌منظور آموزش غیرنظامی به شهروندان؛	۲. بهسازی و نوسازی مسکن و بافت‌های فرسوده به‌منظور کاهش آسیب‌پذیری در مقابل زلزله و سیل؛
۳. افزایش مسئولیت‌پذیری سیاسی مردم از طریق بهره‌گیری از مراکز مذهبی و امام‌زاده‌ها؛	۳. تمرکززدایی فعالیت‌ها و جلوگیری از شکل‌گیری فعالیت‌های ناسازگار در سطح ناحیه؛
۴. استفاده از دانش بومی مردم محلی (ریش‌سفیدان) در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن کوچک‌ها توسط شهرداری به‌منظور خدمات‌رسانی بهینه در و قابل دفاع ناحیه.	۴. جلوگیری از فشرده شدن بافت مسکن و هنگام خطر.
راهبردهای انطباقی (WO): با بهره‌گیری از فرصت‌ها نقاط ضعف را از بین ببرید.	راهبردهای تدافعی (WT): نقاط ضعف را کاهش دهید و از تهدیدها پرهیز کنید.
۱. استفاده از باغات و فضای سبز موجود جهت اختفای نظامی؛	۱. تجهیز و مقاوم‌سازی خطوط انتقال برق، آب، گاز و غیره، در مقابل وقوع ریزش، رانش و زمین‌لغزش؛
۲. تشکیل کمیته مدیریت بحران و پدافند غیرعامل در شهرداری فشم؛	۲. افزایش زیرساخت‌های بهداشتی-درمانی و جلوگیری از بروز بیماری‌های عفونی در بستر و حریم رودخانه جاجرود؛
۳. استفاده از مشارکت سیاسی مردم محلی در جهت حفظ تمامیت ارضی؛	۳. بهسازی شبکه حمل‌ونقل و شریان‌های ارتباطی بر اساس ضوابط فنی ناحیه؛
۴. استفاده بهینه از مجاورت با پایتخت و جذب سرمایه‌گذاری به‌منظور توسعه فعالیت‌های گردشگری و در نتیجه کاهش مهاجرت.	۴. کنترل و جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیرمجاز مسکن و ویلا در کاربری‌های کشاورزی و باغی ناحیه.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶.

تشکیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی راهبردی (QSPM)

حال با تشکیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی راهبردی (QSPM)، راهبردهای موجود در خانه SO ماتریس SWOT اولویت‌بندی می‌کنیم. برای اولویت‌بندی راهبردهای موردنظر (SO)، مردم و کارشناسان بر اساس میزان تأثیر و جذابیت هر عامل داخلی و خارجی نمره‌ای بین (۱) تا (۴) به راهبرد مربوط می‌دهند که به آن نمره جذابیت گفته می‌شود. در صورتی که عامل موردنظر، تأثیری در تدوین یا انتخاب راهبرد نداشته باشد، نمره بی‌تفاوتی یا صفر به آن تعلق خواهد گرفت. با ضرب وزن هر عامل در نمره جذابیت،

۱- شایان‌ذکر است در این ناحیه، مناطقی مانند کوه ورجین، رودخانه جاجرود و قسمتی از کوه‌های البرز مرکزی جزو مناطق چهارگانه تحت نظارت و کنترل سازمان حفاظت محیط‌زیست می‌باشند.

جذابیت راهبرد محاسبه می‌شود. سپس اعداد ستون جذابیت هر راهبرد را جمع می‌کنیم، سپس جذابیت کل هر راهبرد به دست می‌آید و درنهایت راهبردها بر اساس نمره به دست آمده از جذابیت کل هر راهبرد، از بیشترین نمره تا کمترین نمره اولویت‌بندی می‌شوند، جدول‌های شماره (۷ و ۸).

جدول شماره (۷). ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی در عرصه پیراشهری رودبار قصران

نقاط قوت	ضریب	راهبرد SO ₁		راهبرد SO ₂		راهبرد SO ₃		راهبرد SO ₄	
		جمع	جذابیت	جمع	جذابیت	جمع	جذابیت	جمع	جذابیت
S ₁	۰.۰۶	۰.۱۸	۳	۰.۱۲	۲	۰.۰۶	۱	۰.۱۸	۳
S ₂	۰.۰۷	۰.۲۸	۴	۰.۰۷	۱	۰.۰۷	۱	۰.۲۱	۳
S ₃	۰.۰۵	۰.۱۵	۳	۰.۰۵	۱	۰.۰۵	۱	۰.۱۵	۳
S ₄	۰.۰۸	۰.۱۶	۲	۰.۲۴	۳	۰.۲۴	۳	۰.۲۴	۳
S ₅	۰.۰۵	۰.۰۸	۲	۰.۰۵	۱	۰.۱	۲	۰.۱	۲
S ₆	۰.۰۶	۰.۱۸	۳	۰.۱۸	۳	۰.۱۲	۲	۰.۱۸	۳
نقاط ضعف									
W ₁	۰.۰۷	۰.۱۴	۲	۰.۲۸	۴	۰	۰	۰.۰۷	۱
W ₂	۰.۰۵	۰.۱	۲	۰.۱۵	۳	۰.۰۵	۱	۰.۰۵	۱
W ₃	۰.۰۹	۰.۳۶	۴	۰.۱۸	۲	۰.۰۹	۱	۰.۱۸	۲
W ₄	۰.۰۷	۰.۲۱	۳	۰.۱۴	۲	۰.۱۴	۲	۰.۰۷	۱
W ₅	۰.۰۸	۰.۰۸	۱	۰.۱۶	۲	۰.۰۸	۱	۰.۱۶	۲
W ₆	۰.۰۸	۰.۱۶	۲	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱
W ₇	۰.۰۶	۰.۱۸	۳	۰.۰۶	۱	۰.۰۶	۱	۰.۱۲	۲
W ₈	۰.۰۸	۰.۲۴	۳	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱	۰.۱۶	۲
فرصت‌ها									
O ₁	۰.۰۸	۰.۳۲	۴	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱	۰.۲۴	۳
O ₂	۰.۰۴	۰.۱۲	۳	۰.۱۲	۳	۰.۰۴	۱	۰.۱۲	۳
O ₃	۰.۰۷	۰.۱۴	۲	۰.۲۱	۳	۰.۲۱	۳	۰.۱۴	۲
O ₄	۰.۰۳	۰.۰۳	۱	۰.۰۳	۱	۰.۰۳	۲	۰.۱۲	۴
O ₅	۰.۰۷	۰.۱۴	۲	۰.۱۴	۲	۰.۰۷	۱	۰.۰۷	۱
O ₆	۰.۰۶	۰.۱۸	۳	۰.۱۸	۳	۰.۰۶	۱	۰.۰۶	۱
O ₇	۰.۰۷	۰.۱۴	۲	۰.۲۱	۳	۰.۰۷	۱	۰.۱۴	۲
تهدیدها									
T ₁	۰.۰۶	۰.۱۲	۲	۰.۱۲	۲	۰.۱۲	۲	۰.۰۶	۱
T ₂	۰.۰۸	۰.۲۴	۳	۰.۳۲	۴	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱
T ₃	۰.۰۷	۰.۱۴	۲	۰.۰۷	۱	۰.۱۴	۲	۰.۱۴	۲
T ₄	۰.۰۵	۰.۰۵	۱	۰.۰۵	۱	۰.۰۵	۱	۰.۰۵	۱
T ₅	۰.۰۶	۰.۱۲	۲	۰.۱۲	۲	۰.۰۶	۱	۰.۱۲	۲
T ₆	۰.۰۴	۰.۰۴	۱	۰.۱۲	۳	۰.۰۴	۱	۰.۱۲	۳
T ₇	۰.۰۳	۰.۰۶	۲	۰.۰۳	۱	۰.۰۳	۱	۰.۰۶	۲
جمع کل		۴۳۴		۳۹۱		۲۳۳		۳۱۷	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶.

جدول شماره (۸). اولویت‌بندی راهبرد مناسب با موقعیت تهاجمی عرصه پیراشهری رودبار قصران (SO)

ردیف	راهبرد کلی	نمره نهایی راهبرد	اولویت
۱	بهره‌گیری از دره جاجرود و کوه ورجین جهت استتار تأسیسات و تجهیزات نظامی	۴,۳۴	اول
۲	استفاده از مراکز مدیریت بحران مانند شهرداری و بخش‌داری به منظور آموزش غیرنظامی به شهروندان	۳,۹۱	دوم
۳	استفاده از دانش بومی مردم محلی (ریش‌سفیدان) در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن و قابل دفاع ناحیه	۳,۱۷	سوم
۴	افزایش مسئولیت‌پذیری سیاسی مردم از طریق بهره‌گیری از مراکز مذهبی و امام‌زاده‌ها	۲,۳۳	چهارم

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶.

نتیجه‌گیری

با توجه به مطالعات میدانی صورت گرفته‌شده و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل برنامه‌ریزی راهبردی SWOT، مشخص شد که ناحیه پیراشهری رودبار قصران کلان‌شهر تهران، از نظر ایمنی و به‌کارگیری شاخص‌های پدافند غیرعامل در رابطه با عوامل برون‌زا و عوامل درونی در وضعیت نسبتاً مناسبی قرار دارد و با قوت‌ها و فرصت‌های به‌مراتب قوی‌تری از ضعف‌ها و تهدیدها روبه‌رو می‌باشد. وجود مراکز نظامی و انتظامی در این ناحیه، وجود مراکز مدیریت بحران (بیمارستان، شهرداری و بخش‌داری) در مرکز ناحیه، تعدد کاربری‌های مذهبی و وجود اماکن فراوان متبرکه (امام‌زاده)، پراکندگی مناسب سکونتگاه‌های شهری و روستایی، شکل‌گیری شبکه معابر طراحی‌شده در سال‌های اخیر و چهار بانده کردن جاده تهران- فشم، موقعیت جغرافیایی طبیعی قابل دفاع (دره جاجرود)، امکان استفاده از رشته‌کوه البرز (ورجین) به منظور استتار تأسیسات و تجهیزات نظامی، امکان گسترش فضای سبز و باغات به دلیل توپوگرافی خاص ناحیه رودبار قصران، مشارکت فعال مردم محلی در مناسبت‌های سیاسی-مذهبی، مجاورت با شهر تهران (تجریش)، استفاده از دانش بومی مردم محلی در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن و قابل دفاع ناحیه، موقعیت طبیعی مناسب ناحیه به منظور انجام رزمایش‌های نظامی و برگزاری نشست‌های تخصصی در زمینه مدیریت بحران و پدافند غیرعامل در شهرداری اوشان و فشم از جمله نقاط قوت و فرصت‌های کلیدی ناحیه مورد مطالعه در جهت ارتقاء سطح ایمنی با توجه به اصول و شاخص‌های پدافند غیرعامل

به شمار می‌روند؛ اما از طرف دیگر، با تهدیدها و ضعف‌های جدی در این زمینه نیز روبه‌رو هستیم؛ بافت‌های فرسوده متعدد در سکونتگاه‌های ناحیه، تغییر و تبدیل روزافزون فضای سبز و باغات و زمین‌های کشاورزی به مسکونی و خانه‌های دوم، کمبود زیرساخت‌های بهداشتی - درمانی در روستاهای ناحیه، کمبود تجهیزات شهری مانند پمپ‌بنزین، پایانه مسافربری، آتش‌نشانی، ناپایداری جمعیت و مهاجرت جوانان تحصیل کرده به شهر تهران، افزایش بی‌رویه ساخت‌وسازهای غیرمجاز در محدوده حریم راه، رودخانه و خطوط انتقال نیرو، لرزه‌خیز بودن ناحیه و امکان آسیب به تأسیسات نظامی و خطوط انتقال نیرو، از بین رفتن تأسیسات آبرسانی و خطوط انتقال برق و گاز به دلیل وقوع ریزش، رانش و زمین‌لغزش، افزایش روزافزون جمعیت مهاجران ناحیه، توپوگرافی خاص و وجود دره‌های عمیق و شیب تند و امکان بروز بیماری‌های عفونی از جمله ضعف‌ها و تهدیدهای جدی در این رابطه‌اند. دستیابی به ارتقاء سطح ایمنی با توجه به سیاست‌ها و شاخص‌های پدافند غیرعامل مستلزم پایش و تحلیل موقعیت راهبردی ناحیه پیراشهری رودبار قصران و فرمول‌بندی راهبرد مناسب است. نتایج ارزیابی راهبردی موقعیت فعلی محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد، مناسب‌ترین راهبردهای ارتقاء سطح ایمنی، راهبرد SO است و بر اساس نتایج ماتریس کمی برنامه‌ریزی راهبردی (QSPM) در بین (۴) راهبرد آلترناتیو، راهبرد بهره‌گیری از دره جاجرود و کوه ورجین جهت استتار تأسیسات و تجهیزات نظامی (با امتیاز: ۴،۳۴) بهینه‌ترین راهبرد است و راهبردهای استفاده از مراکز مدیریت بحران مانند شهرداری و بخشداری به‌منظور آموزش غیرنظامی به شهروندان، استفاده از دانش بومی مردم محلی (ریش‌سفیدان) در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن و قابل دفاع ناحیه، افزایش مسئولیت‌پذیری سیاسی مردم از طریق بهره‌گیری از مراکز مذهبی و امام‌زاده‌ها به ترتیب و با امتیازهای (۱۷،۹۱)، (۳،۳) و (۲،۳۳) در رتبه‌های بعدی از نظر اولویت قرار می‌گیرند. بی‌تردید استفاده بهینه از این راهبردها، نقش مؤثری در جهت دستیابی ناحیه پیراشهری رودبار قصران از نظر افزایش سطح ایمنی و به‌کارگیری سیاست‌ها و شاخص‌های پدافند غیرعامل ایفا خواهد کرد.

منابع

- اسماعیلی شاهرخت، مسلم؛ تقوایی، علی‌اکبر (۱۳۹۰). ارزیابی آسیب‌پذیری شهر با رویکرد پدافند غیرعامل با استفاده از روش دلفی، نمونه موردی شهر بیرجند، مدیریت شهری، دوره ۹، شماره ۲۸، ص ۹۳ - ۱۱۰.
- اعتماد، سعید (۱۳۷۱). شهرسازی و پدافند شهرهای جدید فرهنگی جدید شهرنشینی، مجموعه مقالات شرکت عمران شهرهای جدید.
- پریزادی، طاهر؛ حسینی امینی، حسن؛ شهریاری، مهدی (۱۳۸۹). بررسی و تحلیل تمهیدات پدافند غیرعامل در شهر سقز در رویکردی تحلیلی، فصلنامه مدیریت شهری، دوره ۸، شماره ۲۶، ص ۱۹۱ - ۲۰۲.
- پوراحمد، احمد؛ معروفی، ایوب؛ شیخی عبدالله؛ پورزرگار، حمزه (۱۳۹۳). نقش کاربری مذهبی در برنامه‌ریزی پدافند غیرعامل شهری (نمونه موردی: مساجد شهر بوکان). پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، دوره ۲، شماره ۶، ص ۱ - ۲۶. تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی.
- جلالی فراهانی، غلامرضا (۱۳۸۹). طراحی الگوی بهینه آمایش سرزمین با رعایت اصول پدافند غیرعامل جهت نیل به توسعه پایدار. رساله دوره دکتری. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- حسینی امینی، حسن؛ اسدی، صالح؛ برنافر، مهدی (۱۳۸۹). ارزیابی ساختار شهر لنگرود جهت برنامه‌ریزی پدافند غیرعامل. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۱۵، شماره ۱۸، ص ۱۴۹ - ۱۲۹.
- حسینی امینی، حسن؛ پریزادی، طاهر (۱۳۸۹). مفاهیم بنیادین در پدافند غیرعامل با تأکید بر شهر و ناحیه. جلد ۱، چاپ ۱. تهران: مؤسسه اندیشه کهن پرداز.
- حق جو، محمدرضا؛ زندیه، سمیه؛ ابراهیم نیا، وحیده (۱۳۹۳). چارچوب به کارگیری فن SWOT در برنامه‌ریزی فضایی مبتنی بر تفکر راهبردی. فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، سال ۱، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۲، ص ۷۷ - ۹۸.
- حکمت نیا، حسن؛ موسوی، میرنجف (۱۳۹۱). کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای. چاپ ۲. یزد: انتشارات علم نوین.
- خراسانی، محمدامین (۱۳۹۲). تحلیل وضعیت امنیت روستاهای مهاجرپذیر پیرامون شهری (مورد مطالعه شهرستان ورامین). دومین کنفرانس بین‌المللی مخاطرات محیطی. تهران: دانشگاه خوارزمی.

- خواجه نائینی، علی (۱۳۸۸). ملاحظات ناحیه‌ای و دفاعی در آمایش سرزمین (توازن ناحیه‌ای و پدافند غیرعامل)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
- دانشپور، زهره (۱۳۸۵). تحلیل نابرابری فضایی در محیط‌های پیرا - شهری (کوششی در استفاده از رهیافت برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی در تهران). نشریه هنرهای زیبا، دوره ۷، شماره ۲۸، ص ۵-۱۴. تهران.
- رحمانی فضلی، عبدالرضا؛ سعیدی راد، مجید؛ امینی، سما (۱۳۹۵). ارزیابی ایمنی فضاهای روستا-شهری با تأکید بر شاخص‌های پدافند غیرعامل (نمونه موردی: روستا-شهر اشترینان). فصل‌نامه آمایش محیط، سال ۹، شماره ۳۴، ص ۱۰۹-۱۳۰.
- زنگی‌آبادی، علی؛ محمدی، جمال؛ صفایی، همایون؛ قائد رحمتی، صفر (۱۳۸۷). تحلیل شاخص‌های آسیب‌پذیری مسکن شهری در برابر خطر زلزله (نمونه موردی: مسکن شهر اصفهان). فصلنامه جغرافیا و توسعه سیستان و بلوچستان. دوره ۶، شماره ۱۲، ص ۶۱-۷۹.
- زیاری، کرامت‌الله (۱۳۷۸). برنامه‌ریزی شهرهای جدید، جلد ۱، چاپ ۱۰. تهران: سمت.
- سعیدنیا، احمد (۱۳۷۸). کاربری زمین شهری، نشریه شماره ۹۹. تهران: انتشارات مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهری.
- شماعی، علی؛ مصطفی پور، لقمان؛ یوسفی فشکی، محسن (۱۳۹۴). تحلیل فضایی آسیب‌پذیری محله‌های شهری با رویکرد پدافند غیرعامل در شهر پیرانشهر. نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی، دوره ۲، شماره ۳، ص ۱۰۵-۱۱۸.
- فرمانداری شهرستان شمیرانات (۱۳۹۵). سالنامه آماری شهرستان شمیرانات. تهران: بخش مرکزی.
- کاظمی، شهربانو؛ تبریزی، نازنین (۱۳۹۴). ارزیابی ایمنی فضای شهری با تأکید بر شاخص‌های پدافند غیرعامل (نمونه موردی شهر آمل). فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، دوره ۳، شماره ۹، ص ۱۱-۲۶.
- کامران، حسن؛ امینی، داوود؛ حسینی امینی، حسن (۱۳۹۱). کاربرد پدافند غیرعامل در برنامه‌ریزی مسکن شهری. نشریه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۴، شماره ۱۵، ص ۷۵-۸۸.
- کامران، حسن؛ حسینی امینی، حسن؛ پرزادی، طاهر (۱۳۹۰). امنیت و ایمنی در فضاهای شهری با رویکرد پدافند غیرعامل نمونه موردی: منطقه ۵ کلان‌شهر تهران. مطالعات مدیریت شهری، دوره ۳، شماره ۵، ص ۳۳-۵۷.

- متقی، صابر (۱۳۹۱). مروری بر تعارضات قوانین حریم شهرها و تجارب جهانی. چاپ ۱. تهران: نشر شهر.
- مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهر تهران (۱۳۹۰). مفاهیم پدافند غیرعامل در مدیریت شهری با تمرکز بر شهر تهران. دانش شهر، شماره ۳۷.
- موحدی نیا، جعفر (۱۳۸۶). اصول و مبانی پدافند غیرعامل. جلد ۱، چاپ ۲. تهران: دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
- هیراسکار، جی.کی (۱۳۸۹). درآمدی بر برنامه‌ریزی شهری، ترجمه محمد سلیمانی و احمدرضا یگانی فرد، چاپ ۱. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی واحد دانشگاه تربیت معلم.
- Alexander, D. (2002). From civil defence to civil protection – and back again, *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 11 (3), pp.209-213, <https://doi.org/10.1108/09653560210435803>.
- Department of Defense (USA) (2007). *Dictionary of Military and Associated Terms*, Joint Publication 1-02, Available at <https://wikileaks.org/w/images/a/a7/Jp1-02.pdf>
- Habitat, U. N. (2007). *Global report on human settlements 2007: Enhancing urban safety and security*. Earthscan, London.
- Iaquinta, D. L., and Drescher, A. W. (2000). Defining periurban: understanding rural-urban linkages and their connection to institutional contexts. In *Tenth World Congress of the International Rural Sociology Association* (Vol. 1, pp. 3-28).
- Sharma, K. (2003). *The Social Organization Of Urban Space: a case study of chanderi, a small town in central India*, Sage Puplications, 405-427.
- Williams, K. (2005). Spatial planning, urban form and sustainable transport: an introduction. *Spatial Planning, Urban Form and Sustainable Transport*, 1-13.